

LBRIS

We know
books

Wilhelm Dancă

**MIRCEA
ELIADE**

Definitio sacri

Spandugino

Cuprins

Cuvânt-înainte de Giovanni Magnani	7
Prefață la ediția a doua	11
Prefață de Julien Ries	21
Introducere	35
CAPITOLUL I. Dimensiunea religioasă a existenței	61
1. ORIZONTUL FILOSOFIC LA NAE IONESCU ȘI MİRCEA ELIADE	64
1.1. Mircea Eliade și mediul filosofic românesc	64
1.1.1. Mircea Eliade și ceilalți filosofi români	65
1.1.2. Mircea Eliade și profesorul Nae Ionescu	73
1.2. Orizontul filosofic la Nae Ionescu	78
1.2.1. Ființa istorică și metafizică	79
1.2.2. Filosofia și religia	85
1.2.3. Tema filosofiei occidentale: Renașterea	89
1.2.4. Filosofia indiană: sistemele Samkhya și Yoga	100

2. METODA ȘI ISTORIA RELIGIEI	106
2.1. Observații asupra metodei	109
2.1.1. Premisele metodei ionesciene	109
2.1.2. Examenul de metodologie cu Nae Ionescu	116
2.1.3. Perspectiva istorico-fenomenologică	128
2.2. Esența religiei	138
2.2.1. Experiența religioasă	139
2.2.2. Divinul ca obiect al religiei	145
2.2.3. Istoria religiei	155
 CAPITOLUL AL II-LEA. Definiția sacrului	 161
1. SACRUL ȘI ISTORIA RELIGIILOR	164
1.1. Sacrul și religia	164
1.1.1. Conceptul de religie	164
1.1.2. Definiția religiei	174
1.1.3. Religiozitatea naturală	178
1.1.4. Valorificările experienței sacrului	183
1.2. <i>Sacer și sanctum</i>	188
1.2.1. Despre categoria <i>sanctum</i>	188
1.2.2. Asceză și autenticitate	197
1.2.3. <i>Sanctum</i> și religia	201
1.3. Sacrul și divinul	210
1.3.1. Divinul în gândirea indiană	210
1.3.2. Divinul și sacrul în folclor	214
1.3.3. Divinul și umanul	219

1.3.4. Critica noțiunii de divin	225
2. SACRUL ȘI METODA	229
2.1. Metoda și istoria religiilor	229
2.1.1. Lecția indiană	229
2.1.2. Conflictul interpretărilor	232
2.1.3. Istoria religiilor și disciplinele umaniste	237
2.2. Dificultăți	239
2.2.1. De la morfologie la hermeneutică	240
2.2.2. Metafizica și psihologia	249
2.2.3. Fenomenologia și hermeneutica	253
2.3. Hermeneutica simbolică	264
2.3.1. Fenomenul original și simbolul	264
2.3.2. Fenomenul original și Destinul	269
2.3.3. Fenomenul original și structura	272
2.3.4. Interpretarea simbolurilor	279
3. DEFINIȚIA SACRULUI	286
3.1. Originea ideii de sacru	286
3.1.1. Nae Ionescu	287
3.1.2. Rudolf Otto	292
3.1.3. Țmile Durkheim	295
3.1.4. Gândirea indiană	298
3.2. Dialectica sacru-profan	306
3.2.1. Dihotomia sacru-profan	307
3.2.2. Profan și haos	315
3.2.3. Profan și pseudo-real	321
3.2.4. Camuflarea sacrului în profan	331

CAPITOLUL AL III-LEA. Sacru și simbol.	343
1. DIALECTICA SIMBOLULUI	347
1.1. Ce este simbolul?	347
1.2. Simbolul și istoria	361
1.3. Simbolul și hierofaniile.	373
2. SIMBOLUL ȘI ACTIVITATEA FANTASTICĂ	386
2.1. Înțelegerea simbolic-imaginativă	387
2.2. Hermeneutica gândirii simbolice	400
2.3. Sacrul și literatura fantastică	415
3. EXPERIENȚA ȘI CAMUFLAREA SACRULUI.	432
3.1. Experiența sacrului ca unificare	434
3.2. Desacralizarea și creativitatea conștiinței	441
3.3. Ritul, mitul și sacrul	452
3.4. Istoria, mitul și sacrul în literatură	465
Concluzii	483
Bibliografie	505

Capitolul I

Dimensiunea religioasă a existenței

Am ales ca titlu pentru primul capitol al lucrării una dintre ideile lui Nae Ionescu (1890–1940), profesorul de logică și metafizică al lui Mircea Eliade la Universitatea din București, potrivit căreia existența umană se împlinește cu adevărat în orizontul religiei. Prin religie, Nae Ionescu înțelege o anumită relație cu Realitatea Ultimă. Și în filosofie este vorba despre o relație cu Realitatea Ultimă, dar în religie Realitatea aceasta e trăită, pe când în filosofie Realitatea Ultimă e gândită. Adăugăm că, pentru Nae Ionescu, Realitatea Ultimă este divinul, polul obiectiv al subiectului experienței religioase. În planul existenței religioase, divinul semnifică Puterea și Forța prin excelență.

În paginile care urmează, cercetarea noastră se oprește la influența exercitată asupra lui Mircea Eliade de către Nae Ionescu, pe de o parte, iar pe de alta, de alți

filosofi români din vremea respectivă, cum ar fi Constantin Noica (1909–1987), Mircea Vulcănescu (1904–1952) și Lucian Blaga (1895–1961). Accentul cade pe raporturile cu Nae Ionescu, deoarece Mircea Eliade mărturisește că orientarea lui filosofică este datorată Profesorului. Apoi, în cadrul relațiilor acestora, vom căuta să identificăm metoda folosită în studierea religiei, semnificația conceptului de religie și de experiență religioasă, așa cum sunt ele prezentate în cursurile de fenomenologia religiei susținute de Nae Ionescu¹. Metoda ionesciană are un caracter original și o putem numi istorico-fenomenologică. Iată ce afirmă în prima prelegere din anul academic 1924–1925: „Nu mă simt solidar nici cu actuala criză antiintelectualistă a filosofiei, cum nu mă simt de altfel solidar nici cu actuala prefacere sau reînnoire religioasă a omenirii”².

Din câte știm, lucrarea de față este prima de acest fel, întrucât își propune să cerceteze natura rădăcinilor

¹ Nae Ionescu, *Prelegeri de filosofia religiei*, ediție de Marta Petreu, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1994. Titlul original al cursului, *Filosofia religiei: Fenomenologia actului religios*, a fost modificat de Marta Petreu pornind de la cuvântul *prelegere*, folosit de Nae Ionescu pentru a denumi lecțiile sale. Acesta este primul curs litografiat al lui Nae Ionescu, care a fost redactat și publicat, conform stenogramelor lui Teodor Ionescu și Floru Andronic, în 1925.

² Ionescu, *Prelegeri*, p. 11.

filosofice ale lui Mircea Eliade, pornind de la gândirea și activitatea filosofică a lui Nae Ionescu¹.

¹ Ioan Petru Culianu, cel mai bun specialist în studiile eliadești, pare să ignore faptul că Nae Ionescu nu a scris personal nicio carte și că Mircea Eliade a avut nenumărate ocazii să discute cu Profesorul problemele care-l interesau. Nu putem limita influența lui Nae Ionescu asupra lui Mircea Eliade luând în considerație doar lecțiile ce figurează în planul de învățământ al anilor academici din perioada în care autorul nostru era student. Nu putem lua drept bună afirmația lui Culianu potrivit căreia Mircea Eliade l-a influențat pe maestrul său în legătură cu alchimia. Vezi Ioan Petru Culianu, *Mircea Eliade*, Editura Nemira, București, 1995, p. 206. În cursul de metafizică din 1928–1929, Nae Ionescu a vorbit despre alchimie ca orientare spirituală în cadrul activității științifice. Însă, aceeași problematică a orientării spirituale în cazul activității științifice se găsește și în unele dintre articolele sale din anii 1919–1922, pe când Mircea Eliade avea 12 sau, respectiv, 15 ani. Vezi Nae Ionescu, *Curs de metafizică. Teoria cunoștinței metafizice. 1. Cunoașterea imediată (1928–1929); 2. Cunoașterea mediată (1929–1930)*, pp. 145 și următoarele, 182. În acest volum sunt adunate următoarele cursuri: Nae Ionescu, *Metafizica I*, București, 1942, și Nae Ionescu, *Metafizica II*, București, 1944. Vezi și Nae Ionescu, *Neliniștea metafizică*, ediție de Marin Diaconu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993. Printre altele, cartea conține: teza de doctorat a lui Nae Ionescu în versiune românească, *Logistica – Încercare a unei noi fundamentări a metafizicii* (1944), pp. 5–56; prima lecție inaugurală din anul academic 1919–1920, *Funcția epistemologică a iubirii*, pp. 75–93, și unele articole publicate în revistele vremii și semnate Nicolae Ionescu în loc de Nae Ionescu: *Comentarii la un caz de intranziență a conceptelor matematice* (1919), pp. 57–74; *De la Galilei la Einstein* (1921), pp. 99–102. Cât privește gândirea lui Nae Ionescu, trebuie spus că nu a suferit mari schimbări: de la prima lecție inaugurală din 1919–1920 până la ultimul curs de metafizică din 1937–1938, Ionescu a rămas la fel. Probabil că Ioan Petru Culianu nu a avut

I. ORIZONTUL FILOSOFIC

LA NAE IONESCU ȘI MIRCEA ELIADE

1.1. Mircea Eliade și mediul filosofic românesc

În lucrările științifice eliadiene nu găsim precizări filosofice, riguroase și sistematice, în legătură cu semnificația unor termeni specifici istoriei religiilor, cum ar fi *structură, existență, esență, real*. Această stare de lucruri se explică, într-un anumit fel, prin interesul științific major al lui Mircea Eliade din anii în care începea să se afirme în plan internațional, și anume acela de a justifica metoda istorico-fenomenologică și comparată, pe care el o considera cea mai potrivită pentru studierea fenomenelor religioase. Fără îndoială, tânărul Eliade nu a intenționat să creeze un sistem filosofic, dar lucrul acesta nu înseamnă că a disprețuit filosofia. Prietenii săi cei mai buni erau filosofi importanți în România interbelică. Cu ajutorul lor, a căutat să circumscrie baza filosofică a

posibilitatea să consulte toate cursurile și scrierile ionesciene care au fost stenografiate sau editate de elevii lui Nae Ionescu. Acest material a fost scos la lumină după căderea regimului comunist din România, în 1989. Reflectând oarecum „corectitudinea politică” și „răfuiala” cu trecutul din „intelligentsia” lumii occidentale, Culianu comentează cu plăcere extravaganțele politice ale lui Nae Ionescu. Subliniem apăsător că implicarea profesorului Ionescu în politica vremii nu constituie obiectul cercetării noastre. Vezi Culianu, *Mircea Eliade*, pp. 205–214.

afirmațiilor sale și, după cum vom vedea din analiza operelor de tinerețe, aceasta se situează în cadrul gândirii platoniciene-augustinienne. Descoperim prelungiri ale acestor influențe și în operele din perioada maturității, care confirmă încă o dată dependența lui Mircea Eliade de gândirea filosofică a maestrului său, mai întâi, și, apoi, de cea a colegilor sau discipolilor acestuia.

1.1.1. Mircea Eliade și ceilalți filosofi români

Din punct de vedere filosofic, opera lui Mircea Eliade nu este dusă la bun sfârșit. O posibilă explicație ar fi următoarea: interesul științific al lui Mircea Eliade era predominant metodologic și, de dragul metodei, a lăsat deoparte aspectele filosofice, apoi probabil că nu se simțea în stare să justifice filosofic noua sa metodă de abordare a istoriei religiilor. De fapt, ori de câte ori a fost necesar, a apelat la explicațiile și conceptele prietenilor săi filosofi. Din adnotările memorialistice aflăm că, în afară de Nae Ionescu, alți trei filosofi români l-au ajutat să precizeze sensul termenilor folosiți. Evident, vorbim aici despre studiile de tinerețe.

Primul dintre ei este Mircea Vulcănescu, prieten cu Emil Cioran, Constantin Noica și Petre Țuțea – filosofi importanți în cultura românească. Vulcănescu a studiat filosofia și dreptul la Universitatea din București și la Paris.

Ca asistent la Catedra de sociologie și etică a profesorului Dimitrie Gusti, fondatorul școlii de sociologie monografică de la București, a participat la diverse campanii de cercetări pluridisciplinare organizate de profesorul Gusti în satele românești. S-a făcut cunoscut ca filosof al școlii de sociologie și teoretician al noii generații, mai ales în cadrul activităților grupului *Criterion*. A devenit cunoscut și admirat de mulți datorită publicării câtorva studii importante despre metafizica religioasă și ontologia culturală. După ce a intrat în contact cu cercul neotomist al lui Jacques Maritain de la Paris, gândirea lui filosofică s-a orientat tot mai mult către linia tradițională, adică cea a realismului filosofic. Noua lui poziție filosofică se concretizează în câteva studii de referință: *Logos și Eros în metafizica creștină*, *Creștinul în lumea modernă*, *Două tipuri de filosofie medievală*. În plus, Mircea Vulcănescu elaborează un model ontologic românesc desfășurat pe lungimea a patru studii: *Omul românesc*, *Ispita dacică*, *Existența concretă în metafizica românească și Dimensiunea românească a existenței* – lucrarea sa cea mai bună. De asemenea, în colaborare cu Constantin Noica și Constantin Floru, a publicat o parte din studiile profesorului Nae Ionescu în revista *Isvoare de filosofie*¹.

Fiind mai înzestrat intelectul în raport cu ceilalți membri ai noii generații, și profesorul Nae Ionescu avea

¹ Mai mult despre viața și gândirea lui Mircea Vulcănescu în *Revue Roumaine*, vol. 311–312, nr. 9–10, 1994.

încredere în capacitățile lui filosofice. De pildă, când Mircea Eliade i-a povestit maestrului despre mesele rotunde organizate de tinerii intelectuali români, unde se discuta despre teatru, arte figurative, dans, jurnalism, literatură, filosofie etc., Nae Ionescu i-a spus: „Va trebui să inventați un nou limbaj [...]”. Dar, cum îl aveți cu voi pe Mircea Vulcănescu, o să reușiți...”¹. În altă parte, vorbind despre perioada de după întoarcerea lui din India, Eliade scrie: „Cine nu scăpa o singură dată prilejul să aducă vorba despre filosofia indiană era Mircea Vulcănescu”². Și, ceva mai departe, adaugă: „În afară de Nae Ionescu, Mircea era singurul cu care discutam pe îndelete filosofia indiană. Îl interesau mai ales soteriologia și estetica”³.

¹ Eliade, *Memorii. Promisiunile echinocțiului*, p. 246.

² Eliade, *Memorii. Promisiunile echinocțiului*, p. 238.

³ Eliade, *Memorii. Promisiunile echinocțiului*, p. 240. Despre opțiunile existențiale și orientarea filosofică a lui Mircea Vulcănescu, autorul nostru a scris un articol, datat Chicago, noiembrie 1967, publicat într-o revistă românească din exil, *Prodromos*, în 1968. Printre altele, Mircea Eliade scrie că prietenul său avea o credință de structură țărănească, era un primitiv, un arhaic: admira creativitatea și recunoștea originalitatea, dar nu credea în ele. Credea în lucrul bine făcut, în munca utilă. Asemenea maestrului său, Nae Ionescu, și Mircea Vulcănescu credea în Viață și se oprea cu atenție și interes la orice nouă creație a Vieții, indiferent care ar fi fost planul pe care ea se realiza: social, politic, cultural. Pe pământ, mai credea Vulcănescu, nimic nu poate fi înțepenit ca arhetipurile: viața se exprimă în concretețea istorică și geografică. Optimismul său se sprijinea pe credința în indestructibilitatea structurilor fundamentale ale vieții etnice și culturale. Vezi Mircea Eliade, „Trepte pentru Mircea Vulcănescu”, în Mircea Eliade,

Al doilea filosof pe care Mircea Eliade l-a prețuit foarte mult a fost Constantin Noica. Scrie Eliade în „Prefața” cărții *Comentarii la legenda Meșterului Manole* din 1943: „Lui Constantin Noica îi datorez în bună parte apariția acestei cărți. Nu numai pentru că și-a luat asupra-și sarcina de a îngriji tipărirea ei, ci și pentru faptul că multe pagini au fost scrise în primul rând cu gândul la nelămuririle și obiecțiile lui”¹. În ceea ce privește legătura lui Eliade cu Noica, și el discipol al lui Nae Ionescu, putem spune că a rămas constantă până la moarte, deși a fost împiedicată și întreruptă pentru o anumită perioadă, deoarece Noica a trăit în România comunistă, iar Eliade în Occidentul democrat și liber.

Despre opera eliadiană, literară și științifică, Constantin Noica a scris opt articole și câteva recenzii. Primul articol, intitulat „Yoga și autorul ei”, din 1937, este o invitație la înțelegerea unei opere culturale realizate de „un occidental, în destinul căruia trebuie să crezi”². Dar articolul cel mai semnificativ, care i-a plăcut și lui Mircea

Împotriva deznădejzii, ediție de Mircea Handoca, Editura Humanitas, București, 1993, pp. 251–256.

¹ Mircea Eliade, *Comentarii la legenda Meșterului Manole*, în Mircea Eliade, *Drumul spre centru*, volum postum editat de Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, București, 1991, p. 390.

² Constantin Noica, „Yoga și autorul ei”, în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 1, ianuarie 1937, pp. 202–206, reluat în Eliade, *Yoga. Problematika filosofiei indiene*, pp. 5–10 (p. 10).

Eliade, este din 1975, „Adevăratul sens al sacrului”, în care Noica exprimă în mod sistematic esențialul studiilor eliadene, spunând că savantul român a fost unicul, cu jumătate de secol în urmă, care a vorbit despre importanța civilizațiilor primitive și despre funcția universală a mitului și a simbolului. Într-o scrisoare din 12 iulie 1975, Eliade îi cere permisiunea prietenului său de a publica această exegeză în volumul omagial *Cahiers de l'Herne*¹.

Sincer vorbind, nu credeam că e posibil să spui atât de mult și atât de profund în câteva pagini. Ai situat încercările mele de a descifra creațiile spirituale ale lumilor arhaice și tradiționale așa cum n-a făcut-o nimeni până acum, așa cum eu însumi, în cele mai optimiste momente, nu aș fi îndrăznit s-o fac. Ai să vezi din Prefața la vol. I din *Histoire des idées religieuses* cât de precis ai intuit sensul hermeneuticii mele... Inutil să-ți mulțumesc, să-ți spun cât sunt de recunoscător. Am impresia că judecata ta planează atât de sus, încât aproape că nu mai e vorba de mine².

¹ Constantin Noica, „Adevăratul înțeles al sacrului”, în *Săptămâna culturală a capitalei*, nr. 261–263, 5–12–19 decembrie 1975, p. 3. Vezi și Constantin Noica, „Hiérophanie et sacralité”, în Constantin Tacou (ed.), *Cahiers de l'Herne*, nr. 33, Éditions de l'Herne, Paris, 1978, pp. 105–109.

² Scrisoarea lui Mircea Eliade către Constantin Noica, din 12 iulie 1975, citată de Mircea Handoca în prefața cărții Constantin Noica, *Istoricitate și eternitate*, ediție de Mircea Handoca, Editura „Capricorn”, București, 1989, p. 12.

În domeniul filosofiei culturii, Constantin Noica adâncește, într-un anumit fel, intuițiile și teoriile lui Lucian Blaga. De fapt, prin studiile sale despre specificul spiritualității românești, Blaga l-a influențat în anumite privințe și pe Mircea Eliade. De pildă, Eliade a preluat de la Blaga concep-tul de *sabotare a istoriei*, pentru a defini atitudinea de apă-rare a societăților tradiționale și primitive în fața amenințărilor istoriei. Amintim că Lucian Blaga a studiat filosofia la Universitatea din Viena, unde a obținut titlul de doctor în 1920. Din 1936, a fost membru activ al Academiei Române. Dintre scrierile sale filosofice și culturale (Blaga s-a afirmat, de asemenea, ca poet și dramaturg), menționez aici *Cultură și cunoștință* (1922), *Filosofia stilului* (1924), *Fenomenul originar* (1925), *Spațiul mioritic* (1936), *Elogiul satului românesc* (1937), *Despre gândirea magică* (1941), *Religie și spirit, Știință și creație* (1942).

Una dintre ideile majore ale filosofiei lui Blaga se referă la culturile minore, care au o calitate spirituală egală cu a celor majore, întrucât poartă aceeași *matrice stilistică*. Într-un articol din 1937, publicat în revista *Vremea*, Mircea Eliade subliniază că a fost lovit de importanța pe care Lucian Blaga o acordă actului și *curajului* creației și apoi obsesiei universalului drept caracteristică a tradiției romantice românești¹. În plus, Mircea Eliade a mai precizat că – spre

¹ Într-un studiu din 1938, „Lucian Blaga și sensul culturii”, Mircea Eliade scria: „Blaga este singurul, între filosofii culturii, care